

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

**«ФОРМУВАННЯ ПРИКМЕТНИКОВОЇ ЛЕКСИКИ
У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ»**

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL1-M22z

ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія

Світлана ЧИКИДА

Керівник:

Наталія ГОНЧАРУК,
доктор психологічних наук, доцент

Рецензент:

Олена ВЕРЖИХОВСЬКА,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИКМЕТНИКОВОЇ ЛЕКСИКИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	7
1.1. Прикметникова лексика у структурі мовознавства.....	7
1.2. Стан і програмові вимоги щодо розвитку прикметникової лексики у молодших школярів.....	12
1.3. Особливості формування прикметникової лексики у молодших школярів із порушеннями мовлення.....	19
Висновки до першого розділу.....	25
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ПРИКМЕТНИКОВОЇ ЛЕКСИКИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	27
2.1. Методика дослідження прикметникової лексики у молодших школярів із порушеннями мовлення	27
2.2. Диференційний аналіз сформованості прикметникової лексики у молодших школярів з порушеннями мовлення та нормотиповим розвитком.....	37
Висновки до другого розділу.....	43
РОЗДІЛ 3. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРИКМЕТНИКОВОЇ ЛЕКСИКИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	45
3.1. Педагогічні методи формування прикметникової лексики в учнів початкової школи	45
3.2. Методика формування прикметникової лексики у молодших школярів із порушеннями мовлення	50
3.3 Формування навичок практичного використання прикметникової лексики у безпосередньому спілкуванні з людьми	65
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ.....	94

ВСТУП

Актуальність теми. Згідно вимог спеціальної освіти необхідність оволодіння сучасною українською мовою обумовлює потребу в розробленні та вдосконаленні методик освітнього процесу, які сприятимуть якісному опануванню програмовим матеріалом. Ефективний поштовх нових технік і прийомів вивчення мовного матеріалу не обмежується механічним запам'ятовуванням, а потребує інноваційних технологій вивчення і закріплення матеріалу. Одне з основних завдань методичного забезпечення вивчення української мови у закладі початкової освіти – підготовка молодших школярів до оволодіння прикметниковою лексикою, яка є основою оволодіння шкільною програмою з української мови.

Для успішного розв'язання цієї проблеми у закладах освіти проведено низку досліджень, присвячених проблемі опанування мовними, лексичними та мовленнєвими навичками (Бадер, 2004; Вашуленко, 2006; Дубовик, 2013; Данілавичюте, 2008; Калмикова, 2008; Левицький, 2019). У результаті здійсненого теоретико-методологічного вивчення проблеми мовленнєвого розвитку дослідниками (Алієвою, 2015; Гавриловою, 2011) виявлено закономірності формування фонетичного та фонетико-фонематичного боку мовлення у дітей; науковцями (Геращенко, 2011, 2013; Дмитрієвою, 2012) описано особливості формування діалогічного та монологічного мовлення; вченими (Греб, 2017; Сіранчук, 2017) охарактеризовано особливості лексичного боку мовлення та розроблено теоретико-методичні засади навчання лексикології і фразеології. Низкою вчених (Андрусишиною, 2013; Арендарук, 2012; Баль, 2010; Боряк, 2018; Ковальчук, Поповою, 2008; Пентиліук, Горошкіною, Нікітіною, 2006) розроблено технології навчання учнів мовленнєвому спілкуванню. Водночас, у науковій літературі мало розроблена проблема формування лексичних мовленнєвих компетентностей у молодших школярів із порушеннями мовлення. Це стосується, насамперед, формування прикметникової лексики як категорії, яка розширює багатство та розмаїття рідної мови. Відсутність у науковій літературі цілісних

даних про сформованість лексичних структур у дітей молодшого шкільного віку із ПМР стало підставою для вибору теми **кваліфікаційної роботи** «Формування прикметникової лексики у молодших школярів з порушеннями мовлення».

Відповідно до теми сформульовано **мету** – емпірично дослідити особливості розвитку прикметникової лексики у молодших школярів із порушеннями мовлення, розробити та науково обґрунтувати систему педагогічної роботи з розвитку лексичної сторони мовлення.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати літературні джерела з проблеми формування прикметникової лексики у молодших школярів із порушеннями мовлення.

2. Провести диференційний аналіз стану та рівнів сформованості прикметникової лексики у молодших школярів із порушеннями мовлення та нормотиповим розвитком.

3. Визначити методи та розробити систему корекційно-розвиткових занять із формування прикметникової лексики у молодших школярів із порушеннями мовлення.

Об'єкт дослідження – особливості розвитку прикметникової лексики у молодших школярів із порушеннями мовлення.

Предмет дослідження – педагогічні умови, методи і засоби формування прикметникової лексики у молодших школярів з порушеннями мовлення.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали сучасні концепції та підходи до визначення сутності мовленнєвих порушень (Н. Гаврилова, О. Горошкіна, Б. Гриншпун, Т. Волосовець, С. Миронова, А. Нікітіна, М. Пентилюк, А. Савицький, Є. Соботович, Т. Філічева та ін.); підходи до розвитку мовленнєвих навичок та умінь (М. Алексеева, А. Богущ); концепції та методологія формування лексико-граматичних компонентів мовлення (Л. Андрусишина, А. Арендарук, Н. Баль, О. Боряк, Ю. Коломієць, В. Ковальчук, І. Мартиненко, О. Попова, К. Пономарьова, Н. Чередніченко та ін.).

Методи дослідження: для розв'язання поставлених завдань був використаний комплекс методів: теоретичні: аналіз педагогічної та лінгвістичної

літератури з проблеми дослідження; узагальнення, порівняння, систематизація результатів наукових розвідок; емпіричні: психолого-педагогічний експеримент, який охоплював констатувальний і формувальний етапи; вивчення документальних джерел; узагальнення практичного досвіду з подолання порушень лексичного розвитку; спостереження за навчальним процесом молодших школярів; статистико-математичні: процедури кількісного, якісного та статистичного опрацювання експериментальних даних.

Експериментальною базою став опорний заклад загальної середньої освіти «Хотешівський ліцей», заклад загальної середньої освіти «Камінь-Каширський ліцей» №2 та комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр №1» Камінь – Каширської міської ради Волинської області.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше:

- розроблено методику діагностики прикметникової лексики у молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку;
- описано рівні та з'ясовано специфіку лексичного розвитку в учнів 2–4 класів із порушеннями мовлення;
- здійснено диференційний аналіз прикметникової лексики у молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку та нормотиповим розвитком;
- розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено методику корекційного впливу, що передбачає формування прикметникової лексики і враховує своєрідну структуру мовленнєвого розвитку дітей із порушеннями мовлення.

Теоретичне значення дослідження полягає у розробленні системного підходу до визначення алгоритму аналізу порушень прикметникової лексики у молодших школярів із ПМР. Наведені положення є основою для вдосконалення змісту і методів корекційного навчання, а також можуть бути використані при дослідженні порушень прикметникової лексики у молодших школярів із різними формами ПМР.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропоновані методики можуть бути використані з метою діагностики лексичних

порушень та виявлення їх механізмів, а також для попередження та подолання найтипівіших дислексичних помилок у різних категорій молодших школярів із порушеннями мовлення.

Апробація та впровадження результатів кваліфікаційної роботи.

Основні положення та результати дослідження було представлено на науково-практичній конференції студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка та відображено в одній науковій статті.

Структура наукової роботи: робота складається зі вступу, 3-х розділів, списку використаних джерел, додатків. Основний текст наукової роботи займає 97 сторінок.

ВИСНОВКИ

Теоретико-практичне вивчення проблеми формування прикметникової лексики у молодших школярів з порушеннями мовлення дало нам змогу зробити низку висновків.

1. Прикметникова лексика є однією зі складових формування лексичної сторони мовлення, що сприяє мовленнєвому розвитку дітей молодшого шкільного віку із ПМР. Функціонально вона використовується для позначення властивостей, ознак і характеристик предметів, відображаючи їх граматичні і семантичні властивості. Основним призначенням прикметникової лексики є доповнення іменника, що визначає її основні властивості, а саме: узгодження з граматичною формою іменника; вираження його якісних, відносних і присвійних ознак, відмінювання за родами, числами і відмінками. Відповідно до цього поділ прикметникової лексики здійснюється за змістовим призначенням (якісна, відносна, присвійна); функціональними ознаками (атрибутивна, предикативна); ступенем порівняння (вищий, найвищий).

Вивчення стану прикметникової лексики у молодших школярів дає змогу констатувати, що вони здатні диференціювати прикметники від інших частин мови, осмислюють їх роль у мові та мовленні, розпізнають граматичні форми прикметників, усвідомлюють пряме і частково переносне їх значення, розуміють правила поєднання прикметників з іменниками, вживають прикметники-синоніми і прикметники-антоніми. Під час спілкування молодші школярі надають перевагу використовувати відносні, підсилювальні (або зменшувальні), емоційно насичені прикметники. Дослідження прикметникової лексики у молодших школярів із ПМР свідчить про недостатній рівень прикметникового словникового запасу порівняно із нормою, що виявляється у використанні активного словника, вживанні прикметників в усному та письмовому мовленні. Мовлення школярів із ПМР бідне на абстрактну, оцінну, образно-виразну, емоційно-забарвлену та синонімічну прикметникову лексику.

2. Експериментальне дослідження стану прикметникової лексики у молодших школярів із ПМР, виконане на основі розробленої нами програми експериментального дослідження, уможливило отримати такі узагальнення: у спілкуванні та на письмі обсяг прикметникової лексики у досліджуваних є меншим (5,4% – спілкування; 8,1% – письмо), ніж у дітей із нормотиповим розвитком (7,6% – спілкування; 11,5% – письмо). Окрім того, для дітей із порушеннями мовлення властиві середні та (або) низькі рівні розуміння прикметника як граматичної категорії, його контекстуального значення та мовленнєвого використання. Зокрема, у 48,3% респондентів спостерігаються середні рівні розуміння прикметника як граматичної категорії, що проявляється у вмінні добирати прикметники до поданих іменників, частковій здатності утворювати ступені порівняння прикметників і труднощах під час перетворення іменників у прикметникові форми. У 53,3% респондентів виявлено середні і в 21% низькі рівні розуміння контекстуального значення прикметникових лексем, що виражено у розумінні прикметників, що використовуються у прямому контексті, але низькій здатності розуміти їх у переносному значенні; вмінні підбирати лексеми, протилежні за значенням, і невмінні – близькі за змістом. Для 46,8% респондентів характерні середні і 31,3% – низькі рівні лексичної компетентності, що увиразнено в частковій здатності виконувати завдання без взірця і за словесною інструкцією, невмінні самостійно складати речення з використанням заданих прикметників, недостатності самоконтролю під час виконання завдань із залученням прикметникових форм.

Окрім того, виявлено несформованість творчих форм використання прикметникової лексики у мові та мовленні, труднощі контекстного узгодження прикметникових та іменникових лексем, недостатня сформованість диференціювання прикметникових форм, близьких за значенням. Характерним є вживання у спілкуванні прикметникових лексем-інновацій, що властиво для більш раннього віку. У цілому було виявлено недостатню лексичну грамотність у контексті засвоєння прикметникової лексики.

3. Формувальне дослідження уможливило розробити програму формування прикметникової лексики у молодших школярів із ПМР, визначити методи та напрями роботи. Основними методами визначено читання, заохочення до розмови, словесні ігри, мовленнєві головоломки, асоціативні вправи, мовленнєво-візуальні техніки і контекстне навчання. Розвиток прикметникової лексики у молодших школярів із ПМР передбачає з'ясування показників сформованості їхніх навчальних досягнень і, на основі цього, здійснення календарно-тематичного планування. Формувальний експеримент передбачає розвиток навичок практичного використання прикметникової лексики у безпосередньому спілкуванні, вміння вживати синонімічну лексику та прикметники різної міри виразності (2 клас); знайомити з формами творення прикметників, збагачувати активний словник прикметниками, що мають пряме і переносне значення; будувати діалог на задану тему (3 клас); правильно і доцільно вживати у мовленні прикметникові лексеми, знати соціально закріплені значення прикметників, будувати діалог на задану тему із застосуванням прикметників різного змісту, спрямованості та міри виразності (4 клас). Зазначені мовленнєві навички сприятимуть розвитку та збагаченню прикметникової лексики у дітей із ПМР та широкому застосуванню здобутих мовленнєвих вмінь у мовленні, спілкуванні та комунікативній взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алієва І.А. Профілактика та корекція фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення в учнів допоміжної школи. Таврійський вісник освіти. 2015. № 3 (51). С. 137–145.
2. Андрусишина Л. До питання про диференційну діагностику в логопсихології. Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. 2013. № 4. С. 23–27.
3. Арендарук А. О. Логопедичний супровід дітей з ТПМ в умовах інтегративного навчання, як психолого-педагогічна проблема. Науковий часопис. Корекційна педагогіка. 2012. № 21. С. 3–6.
4. Арендарук А. О. Проблеми загального недорозвинення мовлення у дітей. URL: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2011/Medecine/7_86151.doc.htm
5. Бадер В.І. Взаємозв'язок у розвитку усного і писемного мовлення молодших школярів : автореф. дис ... д-ра пед наук. Київ, 2004. 36 с.
6. Баль Н. М. Актуальні проблеми діагностики мовленнєвих порушень у дітей. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2010. № 14. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/apko_2010_1_4.pdf
7. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 342 с.
8. Бех І.Д. Інтеграція як освітня перспектива. Початкова школа. Київ, 2002. №5. С. 5–6.
9. Біляєв О.М. Лінгводидактика рідної мови. Київ: Генеза, 2005. 180 с.
10. Блеч Г. О. Система корекційно–розвивального навчання з розвитку мовлення дошкільників з розумовою відсталістю. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2015. Вип. 8. С. 18–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2015_8_4
11. Блінова Г. Й. Альбом для обстеження мовлення у дітей: навчально-методичний посібник: в 2.ч. Київ:Благовіст, 2001. 215 с.

12. Бондар Л.В. Спільна навчальна робота молодших школярів як чинник їх розумового та соціального розвитку : дис... канд. психол. наук. Київ, 2003. 204 с.
13. Боряк О. В. Діагностика, формування й корекція мовленнєвої діяльності дітей із порушеннями інтелектуального розвитку молодшого шкільного віку теорія і практика: [монографія]. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. 458 с.
14. Бочелюк В.Й. психологія людини з обмеженими можливостями: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 264 с.
15. Варзацька Л.О. Рідна мова й мовлення. Розвивальне навчання : монографія. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2004. 310 с.
16. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі. Київ : Освіта, 2006. 268 с.
17. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі. Київ : Літера ЛТД, 2011. 364 с.
18. Вашуленко М.С., Дубовик С.Г. Українська мова 2 клас. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2013. 160 с.
19. Вашуленко М.С., Мельничайко О.І. Васильківська Н.А. Українська мова 3 клас. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2013. 192 с.
20. Вашуленко М.С., Мельничайко О.І., Дубовик С.Г. Українська мова 4 клас. Київ : Освіта, 2013. 192 с.
21. Власова О.І. Педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Либідь, 2005. 400 с.
22. Гаврилова Н. С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей: монографія. Кам'янець-Подільський: Друк-Сервіс, 2011. 200 с.
23. Гаврилов О.В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. 308 с.
24. Геращенко С. І. Розвиток діалогічного мовлення у розумово відсталих учнів на логопедичних заняттях. Логопедія. 2013. № 3. С. 24–27.

25. Геращенко С. І. Стан сформованості монологічного мовлення у розумово відсталих учнів 7–9 класів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2011. № 19. С. 25–28.
26. Греб М.М. Теоретико-методичні засади навчання лексикології та фразеології майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2017. 45 с.
27. Греб М.М. Теоретико-методичні засади навчання лексикології та фразеології майбутніх учителів початкових класів : дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2017. 455 с.
28. Данілавічюте Е. Методика подолання фонемографічних відхилень у молодших школярів з ДЦП. Теорія та практика сучасної логопедії. 2014. Вип. 1. 168 с.
29. Державний стандарт початкової освіти: 2018. (Постанова від 21 лютого 2018 р. № 87). Київ, 2018. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP180087.html
30. Дефектологічний словник: навчальний посібник. За ред.. В.І.Бондаря, В.М.Синьова. Київ: Леся, 2011. 528 с.
31. Діти з особливими потребами у початковій школі: поради батькам. Книга 3. Київ:Наук.світ, 2006. 212 с.
32. Дмитрієва І. В. Теоретичний аспект проблеми вивчення учнями спеціальної школи лінгвістичних категорій. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2012. № 22. С. 65–69.
33. Захарійчук М.Д. Українська мова. (післябукварна частина). Київ : Грамота, 2012. 82 с.
34. Захарійчук М.Д., Науменко В.О. Риторика 3 клас. Київ : Літера, 2014. 110 с.
35. Ілляшенко Т.Д. Чому їм важко вчитися: методичний посібник. Київ: Початкова школа, 2003. 128 с.

36. Калініна Т.С. Теоретичні аспекти психолого-педагогічного супроводу дітей із особливими потребами. Дитина з особливими освітніми потребами: медичні та психолого-педагогічні аспекти розвитку, навчання і виховання: навчально-методичний посібник. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2014. С.197-201.
37. Караман С.О., Караман, О. В., Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова : навч. посіб. Київ : Літера ЛТД, 2011. 560 с.
38. Калмикова Л. О. Психологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку: монографія. Київ: Фенікс, 2008. 497 с.
39. Караман С.О. Упровадження педагогічних інновацій у теорію і практику професійної підготовки вчителя-словесника. Вісник Львівського університету. Серія: Філологічна. Львів, 2010. Вип. 50. С. 87–98.
40. Караман С.О., Караман О.В., Плющ М.Я. Сучасна українська літературна мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. 560 с.
41. Кобильченко В.В., Бойчук Ю.Д., Сіліна О.Г. Дитина з особливими освітніми потребами: медичні та психолого-педагогічні аспекти розвитку, навчання і виховання: навчально-методичний посібник. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2015. 292 с.
42. Коваль Г.П., Деркач Н.І., Захарчук З.О., Іванова Л.І. Методика викладання української мови у початкових класах. Рівне : РДГУ, 2002. 113 с.
43. Ковальчук В. А., Попова О. М. Навчання дошкільників з порушенням інтелекту мовленнєвому спілкуванню. Теорія і практика олігофренопедагогіки. 2008. Вип. 3. С. 141–147.
44. Кодлюк Я.П. Підручник для початкової школи: теорія і практика. Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. 288 с.
45. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Педагогічні технології інклюзивного навчання : навч.-метод. посіб. Київ, 2015. 136 с.
46. Колупаєва А.А. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі Особлива дитина: навчання та виховання. 2014. №3 (71). С.7-13.

47. Колупаєва А.А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Київ:Науковий світ, 2010. 260 с.
48. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія: навч. посібник. Київ: Знання, 2010. 239 с.
49. Корекційно-розвивальні програми для учнів підготовчого, 1-4 класів з порушеннями розумового розвитку. Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. 2016. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvnenavchannya/korekciini_programy/7-kor-programi-dlya-ditej-z-rv.pdf
50. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. Київ : Академія, 2001. 368 с.
51. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів з порушеннями розумового розвитку: навч.-метод. посібник. Чеботарьова О.В., Блеч Г.О., Гладченко І.В., Трикоз С.В., Бобренко І.В. Київ : ІСП НАПН України, 2016. 80 с.
52. Левицький В.Е. Збагачення лексичного запасу учнів молодших класів з порушеннями розумового розвитку зображувальними засобами на уроках мови та читання. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. 2019. Вип.12. С. 56–67.
53. Літвінова О. В. Мовленнєва діяльність – психолінгвістична проблема. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2013. № 23. С. 343.
54. Луценко І.В. Ефективний психолого-педагогічний супровід учня з особливими освітніми потребами. Заст. дир. школи. 2016. № 1. С. 45–55.
55. Мартинчук О.В. Основи корекційної педагогіки: навч.-метод. посіб. Київ : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. С.40–62.
56. Матвеева М.П., Миронова С.П. Корекційна робота в системі освіти дітей з вадами розумового розвитку : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, 2005. 164 с.
57. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти : навч.-метод. посібник. Кам'янець-Подільський : КПНУ імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.

58. Миронова С.П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підруч. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, 2015. 312 с.
59. Миронова С.П. Методика колекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності: підруч. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, 2014. 260 с.
60. Нагрибельна І.А. Самостійна робота в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови : монографія. Херсон : СТАР ЛТД, 2016. 310 с.
61. Нагрибельна І.А. Шляхи впровадження самостійної роботи у фаховій підготовці майбутніх учителів початкової школи (на матеріалі курсу «Методика навчання української мови»). Теоретична і дидактична філологія. Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О.М., 2012. Вип. 12. С. 73–76.
62. Назарина В. В. Особливості навчання української мови дітей з порушеннями слуху у початкових класах. Реабілітація дітей з особливостями психофізичного розвитку: сучасність і перспективи. 2005. Матеріали I Кримської конференції. Сімферополь: Кримське навчально-педагогічне державне видавництво, 2005. С. 153–158.
63. Науменко В.О., Захарійчук М.Д. Риторика 3 клас. Нова програма. Київ : Літера, 2014. 110 с.
64. Національна доктрина розвитку освіти. Київ : Шкільний світ, 2001.
65. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ ст. Освіта України, 2002. №33. С.4–6
66. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1-4 класи. Київ : Освіта, 2013. 392 с.
67. Омельченко І. Програма «Розвиток мовлення» для дітей із затримкою психічного розвитку: концептуальне підґрунтя та алгоритм реалізації. Особлива дитина: навчання і виховання. 2016. № 4 (80). С. 41–52.
68. Пахомова Н. Г., Кононова М. М. Спеціальна психологія. Полтава: АСМІ, 2015. 389 с.

69. Пентилюк М.І., Горошкіна О.М., Нікітіна А.В. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови. Українська мова і література в школі, 2006. №1. С. 15-20.
70. Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку» МОН України від 15.09.2008 за №852.
71. Пономарьова К.І. Збагачення словникового запасу молодших школярів синонімами як засіб увиразнення мовлення : автореф. дис. канд. пед. наук. Київ, 2002. 20 с.
72. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для підготовчих, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку / І. М. Омельченко, Л. О. Федорович. К, 2016. 187 с.
73. Програми для середньої загальноосвітньої школи для 1-4 класів. Київ : Початкова школа, 2013. 432 с.
74. Програма з української мови. Система розвивального навчання Ельконіна-Давидова. 1-4 класи. Харків : Незалежний науково-методичний центр, 2012. 32 с.
75. Російчук Т.А. Образні компоненти в структурі становлення писемного мовлення дітей : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2004. 17 с.
76. Савінова Н. В. Принцип комунікативної спрямованості навчання в спеціальній методиці початкового навчання рідної мови дошкільників з порушеннями мовленнєвого розвитку. Педагогічна теорія і практика. 2011. Вип. 2. С. 290–303.
77. Савчин М.В. Педагогічна психологія. Київ : Академвидав, 2007. 424 с.
78. Симониченко Т.А. Використання інноваційних технологій у роботі з молодшими школярами. Рідна школа, 2013. №3. С. 77–78.
79. Синьов В.М., Матвєєва М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталої дитини: підручник. Київ: Знання. 2008. 359 с.

80. Сіранчук Н.М. Зошит компетентнісно орієнтованих уроків мовлення 2 клас. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 60 с.
81. Сіранчук Н.М. Зошит компетентнісно орієнтованих уроків мовлення 3 клас. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 60 с.
82. Сіранчук Н. М. Зошит компетентнісно орієнтованих уроків мовлення 4 клас. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 60 с.
83. Сіранчук Н.М. Методична система формування лексичної компетентності молодшого школяра на уроках української мови як інноваційна педагогічна технологія. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. Миколаїв, 2017. Вип. 2 (57). С. 461–466.
84. Татьяначикова І.В. Соціалізація дитини з вадами розвитку: теорія, досвід, технології : моногр. Слов'янськ : Вид-во Б.І. Маторіна, 2017. 457 с
85. Хайдарова О.С., Блеч Г.О. Корекційно-розвивальне навчання з розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць. 2017. Вип. 9 (2). С.289-297.
86. Хайдарова О.С. Методика вивчення стану сформованості уявлень про наколишній світ у молодших школярів із порушеннями інтелектуального розвитку. Педагогічні науки: збірник наукових праць. 2017. Вип. LXXVI (3). С. 170-175.
87. Хохліна О.П. Основи спеціальної психології. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2011. 104 с
88. Шеремет М.К., Тарасун В.В., Конопляста С.Ю., Кондратенко В.О., Чередниченко Н.В., Марченко І.С., Тищенко В.В., Мартиненко І.В., Ромась О.Ю. Логопедія: підручник. 2-е вид., переробл. та доповн. Київ: Слово, 2010. 672 с.
89. Gaşiorek K. O sposobach kształcenia sprawności językowych w edukacji wczesnoszkolnej. *Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne*. 2011. №20. S.35–49.

90. Kaiser Th. Störungen der Sprachentwicklung bei Kindern und Jugendlichen.
Praxis für Sprachtherapie. Köln-Höhenberg : institut für Qualität und Wirtschaftlichkeit
im Gesundheitswesen. 2023.
<https://www.gesundheitsinformation.de/entwicklungsstoerungen-der-sprache.html>